

ASPECTE ARTISTICE DE INTEPRETARE ȘI TEHNICA APARATULUI VOCAL

ARTISTIC FEATURES AND TECHNIQUE PECULIARITIES OF VOCAL PERFORMING ART

IOAN PAULENCU,

conferențiar universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În articol autorul vorbește despre un spectru larg al aspectelor legate de arta vocală, descrie și explică fiecare element al aparatului vocal și procesul de emisie a sunetului. Tematica abordată este adresată în primul rând cântăreților profesioniști și studenților. De asemenea, autorul vorbește și despre importanța exercițiilor vocale pentru cântăreți, dar și despre aspecte ale esteticii și culturii vocale. Concluziile se referă la faptul că arta belcanto este un punct de referință pentru fiecare cântăreț.

Cuvinte-cheie: artă vocală, belcanto, aparat vocal, emisie vocală, tehnică vocală, estetica artei vocale.

In the article it is said about a wide spectrum of aspects linked to vocal performing art. The author describes and explains every element of the vocal apparatus and the process of vocal emission. This topic should be known by each of professional performing singer. The vocal exercises are as well very important for the performers. The article unveils some aspects of the vocal aesthetics and culture. The author considers that the belcanto art is a reference point for every vocal singer.

Keywords: the vocal art, belcanto, the vocal apparatus, the vocal emission, the aesthetic of the vocal art.

Studiind arta cântului, viitorii cântăreți trebuie să-și completeze temeinic cunoștințele cu informații din anatomie, din tehnica vocală, să posede o cultură generală muzical-vocală. Un cântăreț profesionist este obligat să știe cum funcționează aparatul vocal, cum „se produce” vocea, cum are loc procesul fonației și care este elementul ei principal, cum îi putem da amploare și timbru. „În procesul de studiere a artei vocale și în activitatea profesională ulterioară cântărețul trebuie să învețe că distingă, cu ajutorul auzului, toate subtilitățile sonore ale vocii sale, să-și dezvolte reprezentări auditive despre propria voce, să-și controleze în mod conștient activitatea aparatului vocal, iar în condițiile unui antrenament permanent, să utilizeze aceste deprinderi de autocontrol pentru elaborarea unor calități necesare vocii unui cântăreț”, arată cântăreții Z.Anikeeva și F.Anikeev, în unul din puținele studii fundamentale asupra artei vocale apărute la noi (trad.n.) [1, p.7].

Acest articol se adresează tuturor doritorilor de a cânta cât mai bine și mai frumos. Arta *belcanto* este recomandată tuturor celor ce caută rezolvarea multiplelor probleme legate de această profesie nobilă, dar foarte grea.

În efortul neuromuscular al cântului participă activ un mare număr de organe. Unele contribuie la buna funcționare a procesului vocal, cum ar fi: inima, ficatul, rinichii, stomacul etc. Altele produc sunetele cântate sau vorbite și alcătuiesc așa-zisul aparat vocal. Când unul dintre aceste organe nu funcționează normal în procesul fonației, apar diferite incomodități, deoarece, în funcționarea organelor există o strânsă dependență. Astfel, necesitatea cunoașterii formării și funcționării aparatului vocal este evidentă, aparatul vocal fiind instrumentul muzical perfect.

Aparatul vocal este alcătuit din: organele respiratorii, organele vocale, rezonatorii și organele articulatorii. Pe lângă organele enumerate mai sus la procesul vocal mai participă sistemul nervos și aparatul auditiv. Organele respiratorii întrețin viața organismului uman și dau viață sunetului vocal. Ele se formează din cavitățile nazale, faringe, laringe, glotă, trahee, bronhii, plămâni, mușchiul diafragmal, mușchii toracelui și ai abdomenului. Calea prin care aerul inspirat trece spre plămâni, începe din cavitățile nazale, cele două mărimi și cele două fose nazale. Acestea din urmă reprezintă două culoare lungi, care pornesc de la narine și merg până la faringe, fiind separate între ele prin osul numit sept nazal. Cavitățile nazale au rolul principal de a încălzi, umezi și filtra aerul inspirat, ferind organismul de introducerea agenților externi patogeni. Ajuns în partea posterioară a cavității nazale, aerul se îndreaptă spre faringe. Cavitatea nazală ia parte la unele modificări ale timbrului vocal (rezonanța nazală) care deseori este puțin plăcută.

În unele cazuri, datorită diferitelor afecțiuni contractate, cavitatea nazală provoacă tulburări ale funcției fonatorii. Faringele este un conduct musculo-fibros, situat în dosul foselor nazale, a cavității bucale și a părții superioare a laringelui. Prin intermediul faringelui, fosele nazale sunt în legătură cu laringele, alcătuiind calea respiratorie. Faringele joacă un rol important în respirație și fonație: la respirație, coloana de aer ajunge în laringe, iar la fonație aerul ce poartă sunetul inițial produs de coardele vocale trece prin faringe spre cavitățile de rezonanță. Laringele, constituit dintr-un schelet cartilaginos, este situat între faringe și trahee, permițând plămânilor să folosească aerul în inspirație și expirație. Glota este spațiul dintre coardele vocale interioare. După felul comenzii primite de la sistemul nervos, glota se deschide la inspirație pentru trecerea liberă a aerului către trahee și plămâni, pentru producerea sunetelor. Traheea este un conduct fibro-musculo-cartilaginos de formă cilindrică ce face legătura între laringe și bronhii. Bronhiile sunt cele două porțiuni principale, continuatoare și terminale ale traheii. Anume bronhiile formează tulpina de plecare a unei bogate ramificații, cu numeroase subdiviziuni. Aerul inspirat este din nou încălzit, purificat și umezit de mucoasa traheobronhică. Aceasta are o sensibilitate aparte care pune în acțiune un puternic reflex de apărare sub comanda sistemului nervos. Plămâni îndeplinesc rolul de rezervor al aerului și determină procesul respirației. Mișcările respiratorii sunt conduse de centrul respirator. Mușchiul diafragmal și mușchiul toracelui și al abdomenului împreună determină funcționarea plămânilor în procesul de respirație.

Este important ca toate aceste noțiuni ale fiziologiei vocale să fie cunoscute de fiecare artist. Ca și profesor, caut să dau elevilor mei aceste noțiuni, ca să înțeleagă mai bine arta cântului, pentru a cărei realizare este necesară multă muncă, talent, înțelegere muzicală și poetică.

Studiind arta cântului, viitorii cântăreți trebuie să-și completeze temeinic cunoștințele cu informații din anatomie, din tehnica vocală, să posede o cultură generală muzical-vocală. Un cântăreț profesionist este obligat să știe cum funcționează aparatul vocal, cum „se produce” vocea, adică cum are loc procesul fonației și care este elementul ei principal, cum îi putem da amploare și timbru.

Când cântăm, epiglota se află în partea de sus a laringelui, de formă ovală, ea formează direcția sunetului, apărând rădăcina limbii și alte organe, nervii, membranele de puterea vibrațiilor. Laringele este organul principal al fonației, la nivelul laringelui se creează energia acustică a vocii umane. În timpul fonației acesta funcționează ca o sirenă, el se lărgeste și se îngustează după cum i-o cere respirația și diafragma. Laringele este format din piese cartilaginease. Cricoidul este una din ele, un inel cartilaginos superior al traheii. Cartilajul tiroid se găsește în fața lui.

Coardele vocale reprezintă patru pliuri membranoase, situate pe partea interioară a cartilajului – acestea sunt coardele vocale propriu-zise, care, prin elasticitatea lor, în timpul cântului, fac glota să se mărească ori să se micșoreze. În timpul respirației coardele vocale sunt larg deschise. La sunetele grave, deschizătura între ele e mare, la sunetele mijlocii vibrează părțile din mijloc. Ele se apropie mai mult (deschizătura devine din ce în ce mai mică - glota) cu cât sunetele sunt mai înalte. Tăria sunetului este proporțională cu vibrațiile coardelor și forța aerului plămânilor, ajutate de rezonatori și diafrag-

mă. Diafragma este musculo-membranoasă, separând cavitatea toracică de cea abdominală. Faringele, prin studiul vocal devine rezistent, elastic, formând vocea. Cântărețul nu trebuie să-și sprijine vocea, în timpul cântării, pe această regiune. Faringele nazal este tot rezonator, dar sunetul sprijinit pe el este nazal, neplăcut. Sunetele vor fi neplăcute, fără culoare, monotone, dovedind lipsă de școală vocală.

Vocea formată din vibrația coardelor vocale trebuie dirijată, îndreptată spre bolta palatină (rezonatorii cupolei), unde sprijinindu-se bine, va primi putere de rezonanță și amplificare. Rădăcina limbii, amigdalele, limba, maxilarul, toate acestea determină emisia sunetului vocal curat și bine timbrat.

În mod special am dori să accentuăm rolul rezonanței în formarea corectă a unei voci profesioniste. Din câte se știe, rezonatorul are mai multe funcții, despre care vorbesc și cercetătorii: „[există...] trei funcții de bază ale rezonatorilor – fonetică, estetică, energetică și, se cuvine să o indicăm și pe cea de-a patra – funcția de protecție a coardelor vocale.” (trad.n) [2, p.22]. V.Morozov numește rezonanța „Măria Sa”.

Limba are un rol foarte important în vorbire, cântare, în emisia vocală, are rol de a dirija coloana sonoră. Ea trebuie să fie relaxată în timpul cântului, la fel laringele și faringele gutural, ca astfel, coloana sonoră să aibă drum liber. De asemenea, în procesul fonației, ea poate avea poziții greșite, deci poate sta cocoșată, încrucișată, încordată la rădăcină, fapt ce conduce la emiterea sunetelor false și exagerate. Este corect ca limba să stea plană, liniștită, relaxată, să atingă cu vârful ei dinții maxilarului interior, iar mijlocul puțin adâncit de la vârful spre rădăcină.

Buzele formează ultima parte a aparatului vocal, prin care ies sunetele vorbite sau cântate. Ele trebuie să aibă o formă corectă, ajutate de o dicțiune corectă, clară și nu o formă caraghioasă (țuguată în formă de cioc). Buzele nu trebuie prea larg deschise, departe de maxilare, ci ușor lipite de dinți), colțurile gurii ușor întinse spre obraji, vârful dinților ușor să se vadă, poziție neforțată, lejeră și estetică (ca un zâmbet abia schițat). Sunt convins că emisia vocală corectă se formează doar prin studiul artei vocale, care modelează vocea atât din punct de vedere fiziologic, cât și artistic.

Se știe bine că oamenii, în general, au voce pentru a vorbi, dar nu toți pot cânta. Organul vocal este un instrument muzical și de aceea trebuie stăpânit din mai multe puncte de vedere. O funcție importantă în canto-vocal o are respirația. Ea stă la baza cântării profesioniste. Toți cei ce vor să cunoască taina cântului, mai întâi trebuie să învețe cum să respire. Una din „tainele” arte vocale constă din inspirație și expirație. Expirația este baza și motorul vocii.

Dezvoltarea respirației este necesară pe parcursul întregii vieți. Exerciții pentru dezvoltarea respirației sunt de mai multe tipuri, iar sportul și gimnastica ajută cântărețul. Capacitatea plămânilor este influențată de următoarele condiții: lungimea și înălțimea corpului; volumul corpului; vârsta (cea mai mare capacitate este la 35 de ani); greutatea corpului (este de dorit) să fie ideală.

Cântăreții au două feluri de respirație: tipul diafragmatic-abdominal și tipul coastelor superioare sau clavicular. Plămâni nu trebuie umpluți excesiv cu aer, dar se ia o cantitate potrivită, abilitate ce se învață prin studiu. Tonul nu trebuie să fie forțat, respirația să nu fie apăsată spre spațiile de rezonanță și toate organele să fie relaxate, cântărețul atunci va cânta ușor.

Respirația costo-diafragmatică este cea ideală, fiind completă (toți mușchii, plus mușchiul-diafragmatic iau parte la formarea ei). Este bine ca inspirația să se facă întotdeauna pe nas (numai să nu se producă sunete neplăcute, indiferent dacă cântăm sau nu. Aerul are de străbătut un drum destul de lung până la coardele vocale și plămâni, fiind încălzit, umezit, curățit de praf, care rămâne pe perii din interiorul foselor nazale. Cântărețul sănătos trebuie să urmărească acest lucru, de importanță majoră.

Studiul exercițiilor permanente și gimnastică formează mușchii intercostali și diafragmatici. Emisia sunetului se face în cutia de rezonanță. Studenții care studiază belcanto au de obicei de la natură o respirație scurtă. Respirația se întărește exersând-o pe diferite vocale, în creștere și descreștere dinamică, câte 10-15 minute împărțite în secunde, cu pauze.

Respirația se face cu mușchii abdominali, intercostali și diafragmatici, partea de sus a pieptului rămâne lejeră. Cântărețul trebuie să aibă o ținută lejeră, nu încordată și atunci aerul pentru emisiunea

vocală va fi folosit bine. Respirația este reglată când contractarea mușchilor este mobilă, ușoară. Controlul propriu, cu ajutorul unui casetofon, magnetofon, iar mai târziu prin propriul auz, sunt necesare după orele de canto, de studiu cu profesorul.

Profesorul de canto trebuie să-și examineze elevul, să observe greșelile, să facă legătura anatomio-fiziologică, explicația proveninței greșelilor care sunt greu de înlăturat. Profesorul trebuie să examineze senzațiile vocale ale elevului și problemele ivite în timpul studiului. Condițiile anatomio-fiziologice ale cântărețului trebuie să fie perfecte (memorie literară, memorie muzicală), astfel bine călăuzit, ajunge un cântăreț de valoare. Cântărețul necesită o respirație sănătoasă, profesională. Tehnica vocală îmbinată cu gimnastica dă naștere la un ansamblu corporal, vocal solid, progresiv-individual, în cursul primilor ani de studiu. Gimnastica se va face într-o încăpere cu aer curat, deschizându-se ferestrele, se va inspira de câteva ori adânc, apoi se încep exercițiile fizice pentru respirație. Cântărețul nu are voie să obosească, după gimnastică se cere odihna necesară reechilibrării organismului. De remarcat, că gimnastica nu se face cu stomacul plin, imediat după mâncare.

Reieșind din reflecțiile și experiențele artistice ale unor cântăreți de seamă, din trăirea psihico-emoțională personală pe scena de concert, experiența acumulată în calitate de profesor în clasa de canto, aș dori să expun aici un șir de observații privind posibilitățile perfecționării vocii cântate, în profesiunea artei vocale. Există o serie de „mecanisme” secrete, care contribuie la arta emiterii „sunetelor frumoase”, despre care aș dori să vorbesc în cele ce urmează. Arta vocală este una din cele mai apropiate de suflet, răscolindu-l prin „magia” plină de sensibilitate a vocii umane. Cultivarea ortofoniei (emiterea curată pe plan intonațional și timbral) în arta interpretării vocale reprezintă o parte însemnată a esteticii muzicale vocale.

Prin investigații pedagogice personale, am ajuns la concluzia, că modul aprecierii unei voci încă nemanifestate a candidaților în arta lirică, nu este întotdeauna concludent. Pot afirma cu siguranță că o voce autentică în stare virtuală nemanifestată, poate întrece un potențial vocal deja manifestat. Tendința de a cânta frumos, atrăgător, găsind în studiul ortofonic un mijloc de dezvoltare și perfecționare, se va solda negreșit, cu timpul, în rezultate superioare. De altfel, aceste „elemente” de teorie au fost cunoscute și practicate de cei mai mari artiști ai expresiei vocale.

Ca orice manifestare artistică, cântul frumos (*belcanto*) presupune condiția înzestrării naturale, darul de a avea „voce” și talent. Magia produsă de o voce frumoasă ce se manifestă cu toată puterea unei libertăți naturale, este rezultatul muncii de zi cu zi, pe parcursul întregii vieți artistice. Ne aflăm în fața unei arte ce ni se va dezvălui în întregime numai cu prețul unei munci perseverente. Totuși, atât structura aparatului vocal, cât și funcțiile fonatorii naturale, se dovedesc a fi insuficiente în tendința noastră de a cuceri perfecțiunea. Calitățile vocale native, dar și cele efectiv-cerebrale, vor fi puse în adevărata lor valoare, numai în cazul când vor fi trecute prin școala cântului frumos.

Trebuie să înțelegem că vocea frumoasă a unui cântăreț consacrat este și rezultatul unei munci asidue, a unei educații vocale profesioniste și că natura nu poate suplini un bun maestro de canto decât în extrem de rare cazuri. Cântând aparent natural, resursele vocii se estompează, epuizându-se în scurt timp. De aceea mulți cântăreți consacrați și-au pierdut vocile încă pe la mijlocul carierei, tocmai din cauza neînțelegerii acestei realități și ignorarea perspectivei de viitor. Un cântăreț trebuie să apeleze la o serie de „artificii”, pentru ca vocea să-i devină naturală și bogată pe plan timbral.

Sunt mulți acei care - fiind dăruiți cu voce și auz muzical - pot deprinde rapid iscusința de a cânta corect, ceea ce nu înseamnă că au dreptul să aspire la o carieră pe scena lirică. Există cântăreți, care cu o voce obișnuită au atins culmile gloriei, pentru că au atins perfecțiunea în tehnica vocală, în interpretarea scenică. Se întâlnesc, din păcate, și cazuri ale unor voci superbe, care, în urma unor studii vocale greșite, apun înainte de a străluci.

Concluzii. Devenirea și afirmarea profesionistă a unui artist-cântăreț au loc, ca și pentru oricare alt artist sau cercetător, prin studiu profesionist și autoeducație. Este foarte important ca fiecare dintre cântăreți să fie capabili de autoevaluare și de autoproiectare. Așa cum afirmă cunoscutul cercetător-

pedagog Sorin Cristea, artistul-cântăreț se poate transforma din obiect în subiect al educației în urma unui proces care implică valorificarea unui ansamblu de acțiuni educaționale, proiectate și realizate permanent la un nivel calitativ superior, într-o perioadă de timp determinată. Aceasta presupune (auto) proiectarea – (auto) realizarea unei „educații pentru sine”; (auto) formarea individualizată (care implică valorificarea deplină a propriei experiențe, fără interferența altor/altei medieri); autoformarea metacognitivă (care vizează capacitatea de a „învăța să înveți”/ ”educabilitate cognitivă, independentă de conținutul învățării”); autoformarea permanentă.

Ne alăturăm opiniei aceluiași autor, care arată, că „activitatea de formare profesională, interpretabilă uneori ca fiind o realitate distinctă, ulterioară celei de educație, reprezintă, de fapt, o parte integrantă a educației în contextul extinderii conceptului la nivelul unei activități de formare-dezvoltare permanentă a personalității, pe tot parcursul existenței umane.” [3, p.16].

Ca orice manifestare artistică, cântul (belcanto) presupune condiția înzestrării naturale, darul de a avea „voce” și talent. Magia produsă de o voce frumoasă ce se manifestă cu toată puterea unei libertăți naturale, este rezultatul muncii de zi cu zi, pe parcursul întregii vieți artistice. Destinul unui cântăreț consacrat nu depinde numai de cele spuse mai sus, dar în mare măsură și de dezvoltarea orizontului universal, de etica și cultura personală. Un artist consacrat pe scenă, trebuie să fie etalon, învățător exemplar pentru spectator.

Referințe bibliografice

1. АНИКЕЕВА, З.; АНИКЕЕВ, Ф. *Как развить певческий голос*. Кишинёв: Штиинца, 1981, 120 с.
2. МОРОЗОВ, В. *Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники*. Москва: Издат. отдел. Института психологии РАН, 2002, 496 с.
3. CRISTEA, S. Conceptele-cheie în pedagogie. În: *Didactica Pro: revistă de teorie și practică educațională*, Chișinău: C.E. PRO Didactica, nr.1 (5), februarie 2001.